

CONSIDERAȚII ISTORIOGRAFICE ASUPRA RELAȚIILOR DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI CU VATICANUL (1920-1940)

Adela Herban

Problema „Relațiilor diplomatice dintre România și Vatican. 1920-1940” – în integralitatea ei – nu a fost abordată în istoriografia românească. În schimb, pe marginea celor două Convenții semnate: Concordatul (1927) și Acordul de Roma (1932) au apărut în istoriografia românească interbelică o serie de lucrări. Studiile, semnate de români sau maghiari, canonici sau laici, din însărcinarea Statului român sau a organizațiilor catolice de pe teritoriul României, comandate sau nu, sunt o contribuție de seamă la realizarea unui studiu obiectiv și pertinent asupra unor aspecte din relațiile diplomatice ale României cu Vaticanul.

Odată cu integrarea Ardealului României Mari, noul stat prelua și problemele confesionale ale locuitorilor săi. Este vorba, în primul rând, de catolici și greco-catolici. Lucrarea¹ eruditului istoric – și canonic totodată – Ioan Lupaș, apărută în 1918, pe evoluția în timp a Bisericii românilor din Ardeal este o realizare de mare preț. Cu atât mai mult cu cât el prezintă și confesiunile – structural și organizatoric – cu care românii veneau în contact.

Integrarea cetățenilor de confesiune catolică și greco-catolică, aparținători spirituali Romei papale², ca și stabilirea de relații diplomatice între România și Vatican (1920) s-a repercutat și asupra istoriografiei românești. Lucrarea³ semnată de dr. Miron Cristea, apărută în 1921, probează cele afirmate.

După stabilirea de relații diplomatice între cele două state, problema semnării unui Concordat, a devenit o constantă a celor două diplomații. În accepțiunea protopopului dr. Ioan Lupaș⁴, Concordatul este o rămășiță fosilă a

1. Ioan Lupaș, *Istoria Bisericească a românilor ardeleni*, Sibiu, 1918.

2. Octavian Goga, *Probleme religioase*, în „Țara noastră”, București, an III, nr. 11, 24 decembrie 1922, p. 329.

3. Miron Cristea, *România și Vaticanul*, București, 1921.

4. Ioan Lupaș, *Chestiunea Concordatului în raport cu suveranitatea Statului român și cu programul istoric al Partidului Național din Transilvania*, Sibiu, 1921, p. 10, 20, 23.

concepțiilor medievale privind relațiile dintre Stat și Biserică. Cel pe care Scaunul papal vrea să-l încheie cu Regatul României are caracterul unui contract bilateral între Statul român și cetățenii săi de confesiune catolică – spune el. În încheierea lui, Statul ar lua asupra sa numai sarcini și neplăceri incalculabile, iar catolicii din România, ar dobândi o situație privilegiată față de toate celelalte confesiuni, chiar și față de confesiunea ortodoxă-română, declarată prin Constituția țării, ca însăși religia Statului român. Raportând problema încheierii unui Concordat la programul istoric al Partidului Național din Transilvania, Lupaș se îndoia că vreunul din șefii acestui partid, va sprijini un proiect de Concordant, care vrea să înglobeze pe greco-catolicii laolaltă cu ungurii și nemții romano-catolici. Rolul membrilor acestui partid – preciza Lupaș – este de a-și uni forțele pentru unificarea bisericească integrală a națiunii române.

Profesorul Onisifor Ghibu – cu preocupări încă de dinainte de Unire⁵, s-a implicat în activitatea de cercetare a problemelor de natură religioasă dar, și în cele ale relațiilor României cu Vaticanul. Încă din primele lucrări⁶, O. Ghibu, acuza Consiliul dirigent de „neiertata greșeală săvârșită... în politica religioasă și minoritară”. După opinia sa, în loc ca Adunarea de la Alba Iulia să se fi restrâns la decretarea unirii complete cu România, ea s-a restrâns numai la decretarea unirii politice, lăsând intacte vechea problemă religioasă, hotărând în schimb: „egala îndreptățire și deplina libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile de stat”, adică și „pentru cultele patronate de principii calvini și de regii unguri și austrieci”.

Îmbătați de ideea „autonomiei” Bisericilor, românii au uitat că acea formulă era un paravan pentru o stare de drept și de fapt creată „în timpurile când românii nu aveau nici o apărare și când acele autonomii erau create în prima linie pentru a ne putea desfința pe noi” – afirma O. Ghibu, un an mai târziu, în lucrarea „Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a Statului român”. Autonomia confesiunilor din Transilvania nu era cerută pe considerații creștinești sau umanitare – afirmă el – ci pe considerente politice pentru ca prin ea să fie asigurată preponderența minorităților venetice, împotriva majorității autohtone care nu avea voie să renunțe la dreptul său de viață. Bisericile străine din Ardeal, fuseseră organizate ca niște fortărețe nu numai de apărare, ci de atac și cucerire. „A lăsa autonomia neatinsă, înseamnă a păstra în corpul nostru elemente de distrugere a însuși organismul nostru” – afirma O. Ghibu în 1925⁸.

5. Onisifor Ghibu, *Viața și organizația bisericească în Transilvania și Ungaria*, București, 1915.

6. Idem, *Necesitatea unei revizuirii radicale a situației confesionale din Transilvania*, Cluj, 1923, p. 15, 21.

7. Idem, *Catolicismul unguresc în Transilvania și politica religioasă a Statului român*, Cluj, 1924, p. 25.

8. Idem, *În jurul catolicismului și a unirii bisericilor*, Arad, 1925, p. 11.

Aceeași poziție o regăsim și la Ștefan Meteș⁹.

O particularitate a catolicismului transilvănean, Status-ul romano-catolic ardelean, organizație a cărei rădăcini merg în îndepărtatul ev mediu, a fost o altă problemă pentru care a curs multă cerneală. Subiect de dispută patrimonial-eceziastică, el a făcut adesea obiect de cercetare și din dispoziția autorităților Statului român¹⁰.

Semnatarul Concordatului dintre România și Vatican, Vasile Goldiș, este autorul unei lucrări cu tentă memorialistică¹¹ în care prezintă, cronologic, momentele ce au premers semnarea acestei convenții internaționale. El este de părere că prin acest act, se pun de comun acord principiile dogmatice, canonice și juridico-canonice, pe de o parte, cu Constituția și legile țării, armonizând instituțiile catolice de pe teritoriul României cu cele ale noului Stat. El credea cu tărie că, semnând Concordatul, s-a pus în serviciul Statului și al națiunii române.

Nu de aceeași părere este Popescu Tudor, Consilier eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor. În lucrarea acestuia¹², din 1927, găsim afirmația că, prin semnarea Concordantului s-a legiferat, de fapt, amestecul Papei în politica internă a României. Cu atât mai mult cu cât Vaticanul avea această tendință încă înainte de unificarea Principatelor române. El apreciază Concordantul ca unul păgubitor și primejdios pentru țară, întocmit de guvernul liberal, fără consultarea țării. P. Tudor scoate în evidență caracterul anticonstituțional al Concordantului.

Bază de discuții, dar și de analiză a averilor, este menținerea Patronatului eclaziastic în România după modelul celui deținut în Ungaria. Este subiectul abordat în 1928 de Dr. Gheorghe Ciuhandru¹³. De averile deținute de biserică este preocupat și Zaharia Boilă¹⁴.

Cadrul general al raporturilor diferitelor culte din România și Stat a fost fost stabilit prin Legea pentru regimul general al Cultelor (1928)¹⁵.

Supunerea Legii spre ratificarea Parlamentului, a prilejuit dezbateri apînse.

9. Ștefan Meteș, *Politica religioasă a României față de catolicismul unguresc*, în „*Neamul Românesc*”, 1924, XIX, nr. 56.

10. xxx, *Documentele de seamă ale Status-ului romano-catolic din Ardeal*. Luate din istoria dreptului și publicate de Consiliul lui Dirigent, Cluj, 1925.

11. Vasile Goldiș, *Concordatul*, Arad, 1927.

12. Tudor Popescu, *Cea mai mare primejdie națională actuală. Concordatul cu Papa, București*, 1927.

13. Gheorghe Ciuhandru, *Patronatul eclaziastic ungar în raport cu drepturile Statului român*, Arad, 1928.

14. Zaharia Boilă, *Chestiunea averilor bisericesti*, Blaj, 1928.

15. Constantin Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XV-XVI, 1926-1929, București, 1930, p. 1031-1047.

Discursul istoricului și, totodată, politicianului Nicolae Iorga, apărea în ziarul blăjean „Unirea”¹⁶. În același ziar, Nicolae Lupu, analiza cauzele disputelor pe marginea acestei legi¹⁷.

Într-o lucrare¹⁸ vastă, care-și propune o analiză detaliată a catolicismului ca religie universală, Eusebiu Popovici, prezentând catolicismul românesc ca o parte a celui universal, arată că Papa a considerat România ca teritoriu de misiune, încă din 1883, procedând la organizare administrativ-teritorială în granițele viitoarei României, subordonând-o încă de atunci, Congregației de Propaganda Fide. Fiind un act unilateral, raportul dintre Statul român și cultul catolic, – după părerea autorului – cer o reglementare interstatală.

În dubla sa calitate, de putere spirituală și politică, Vaticanul a fost un subiect de analiză pentru mulți istorici din Occident. De ar fi să-i amintim doar pe doi dintre aceștia: Hayward Fernand¹⁹ și Jacques Ausset²⁰.

Legea pentru ratificarea Concordatului (1929) a provocat vii dezbateri în Cameră și Senat și a propus mari nemulțumiri. Discursul din Parlament al dr. Aurel Vlad, ministrul Cultelor și Artelor, a fost publicat în același an²¹. El a arătat că proiectul de Lege a fost acceptat de toate partidele politice, exceptându-i pe reprezentanții Bisericii ortodoxe și ai minorităților maghiară și ucrainiană. Pentru Statul Român – spunea Aurel Vlad – semnarea și ratificarea Concordatului era de o importanță vitală, atât internă cât și externă. Intern, cu ajutorul Vaticanului, episcopiile catolice de pe teritoriul României au fost organizate în hotarele Statului român și supuse jurisdicțional Mitropoliei catolice de București, contribuind astfel la consolidarea Statului român. Extern, ratificarea Convenției cu Vaticanul, survenită după semnarea Tratatului de la Lateran, pentru România – arată A. Vlad – înseamnă un plus la întărirea independenței Statului.

Intervenția parlamentară a Mitropolitului Ardealului, dr. Nicolae Bălan, a fost la rândul său publicată²². În numele Episcopatului ortodox, Mitropolitul Ardealului aprecia proiectul de Lege pentru ratificarea Concordatului ca anticonstituțional. În sprijinul acestei idei el venea cu argumentul că prin Constituție se asigură egalitatea și ocrotirea tuturor cultelor. Ori, prin semnarea Concordatului, –

16. Nicolae Iorga, Dreptatea noastră, în „Unirea”, an XXXVIII, nr. 15, 14 aprilie 1928.

17. Nicolae Lupu, Câteva momente de ordin mai înalt în sprijinul luptelor în curs pe chestia cultelor, în „Unirea”, an. XXXVIII, nr. 11, 17 martie 1928.

18. Eusebiu Popovici, Istoria bisericii universale, București, 1928.

19. Fernand Hayward, Le dernier siècle de la Rome pontificale, vol. I, II, Paris, 1927-1928.

20. Jacques Ausset, La question Vaticane (1914-1928), Paris, 1928.

21. Aurel Vlad, Discursurile rostite de către Dl. dr. Aurel Vlad, ministrul Cultelor și Artelor la Senat și Cameră cu prilejul ratificării Concordatului în zilele de 25 și 29 maiu 1929, Orăștie, 1929.

22. Nicolae Bălan, Biserica împotriva Concordatului. Discurs rostit de dr. Nicolae Bălan la Senat, Sibiu, 1929.

Idem, Biserica ortodoxă și Concordatul, în „Revista teologică”, 1929, XIX, p. 209-229.

susținea N. Bălan, a intervenit o inegalitate față de Biserica dominantă. Pe câtă vreme, raporturile Bisericii ortodoxe s-au stabilit printr-o lege, cele cu Biserica minoritară catolică au fost fixate printr-o convenție internațională. În același an, Biserica ortodoxă, și-a făcut publică poziția în această problemă prin articolul „Pentru Neam și Lege. Declarația Sfântului Sinod contra Concordatului”²³.

Poziția senatorului Elemer Gyárfás față de Concordat a apărut în revista „Glasul minorităților”²⁴. Nemulțumirea minorității catolice era dată de noua organizare a Bisericii catolice din România, realizată cu sacrificarea unei episcopii maghiare de existență milenară (de la Oradea), de supunerea celorlalte și, în special, a episcopiei de Alba Iulia, de asemenea de existență milenară, și pe lângă toate acestea, de organizarea oarecum autonomă a jurisdicției Arhiepiscopiei catolice de București. La acestea se adaugă înglobarea anumitor venituri din averile bisericești într-o singură administrație (Patrimoniul Sacru) și supunerea școlilor catolice regimului legal al Statului român.

La rândul-i, Alexandru Lapedatu, ca unul ce a ocupat portofoliul Ministerului Cultelor și Artelor, cu contribuții în tratativele pentru semnarea Concordatului, în articolul „Concordatul” din „Generația Unirii”²⁵ și-a precizat punctul de vedere față de acest acord. După părerea lui, prin votarea proiectului de Lege pentru ratificarea Concordatului cu Vaticanul, nu numai că se fixează în noi forme ierarhice și jurisdicționale organizarea Bisericii catolice din România și se determină raporturile sale cu Statul, dar se încheie, în același timp, opera legislativă pentru rezolvarea uneia din problemele cele mai importante și mai dificile ce le-a avut Statul român încă de la constituirea sa – problema cultelor.

Tot în anul 1929, dr. I. Mateiu, publica lucrarea „Valoarea Concordatului încheiat de România cu Vaticanul”²⁶. Lucrarea, bazată pe analiza comparativă cu alte concordate, ajunge la concluzia că acela semnat de România cu Vaticanul, nu folosește Statului român, interesele acestuia fiind și rămânând în ortodoxie, contopindu-se cu ea. Prin semnarea Concordatului – spune autorul – catolicismul câștigă un plus de siguranță pentru existența sa în România, pe când Biserica română unită, se readuce și pe calea unei legi a țării, în comunitatea de interese a Bisericii române, din care art. 21 din Legea Cultelor o despărțise.

În anul 1930, apare o lucrare²⁷ exhaustivă, de analiză a istoriei Bisericii la români și a vieții religioase a acestora sub semnătura prestigiosului istoric N.

23. xxx, Pentru Neam și Lege. Declarațiile Sfântului Sinod contra Concordatului, în „Legea românească”, București, 1929, IX, nr. 12, p. 106.

24. Elemer Gyárfás, Le Concordat et les catholiques de Transylvanie. Discours au Senat, 23 mai 1929, în „Glasul minorităților”, București, 1929, VII, nr. 6, p. 217-247.

25. Alexandru Lapedatu, Concordatul, în „Generația Unirii”, București, 1929, I, nr. 6, p. 1-4.

26. Ioan Mateiu, Valoarea Concordatului încheiat cu Vaticanul, Sibiu, 1921.

27. Nicolae Iorga, Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor, București, 1930.

Iorga. Lucrare fundamentală a civilizației și culturii românești, ea face o analiză a evoluției Bisericii la români, înainte și după Unire. În capitolul „Orânduirea definitivă a Bisericii vechii României”, N. Iorga vorbește despre organizarea Episcopiei catolice de Iași și a Arhiepiscopiei de București din 1883 și 1884, iar în capitolul „Biserica unită” despre rolul și rostul Concordatului. Lucrarea are anexată o listă a mitropoliților și episcopilor români, aranjată după vechimea lor.

În vederea transpunerii în practică a Concordatului, guvernul condus de N. Iorga îl însărcinează pe O. Ghibu cu alcătuirea unei Comisii istorico-juridice pentru studierea Status-ului catolic ardelean și a măsurilor ce se impun rezolvării problemelor pe care această organizație le ridică. Concluziile la care a ajuns această Comisie sunt publicate de O. Ghibu în 1931, într-o voluminoasă lucrare²⁸, care în cele nouă capitole, analizează istoria acestei organizații ecleziastice în perioada ante și post românească. Lucrării, prof. Ghibu, i-a anexat documente ce atestă atât existența Status-ului cât și a Universității din Cluj. Concluziile la care O. Ghibu ajunge sunt că, Status-ul romano-catolic ardelean administrează, cu pretenția de proprietar, fără nici un control și după bunul său plac, averi și fonduri publice cu destinație culturală, fiind un pericol pentru siguranța Statului român. El recomandă acestuia – ca pe o necesitate – suprimarea acestei organizații.

Preocupat de baza materială a Status-ului romano-catolic, precum și de actele de proprietate ale acestuia, O. Ghibu, abordează într-o altă lucrare²⁹ – segmential – problema Universității din Cluj, ca proprietate revendicată de această organizație.

Rezolvarea „Chestiunii romane” prin semnarea Tratatului de la Lateran dintre Statul italian, reprezentat de Benito Mussolini și Vatican, de Papa Pius al XI-lea, precum și creșterea prestigiului internațional al Papalității, este un subiect de analiză pentru George Sofronie³⁰. Prestigiul internațional al Vaticanului – în ascensiune – după Lateran, este analizat și de Dumitru Stăniloae³¹.

După lucrarea de analiză a cultelor din România Mare³², dr. Lazăr Iacob, aprofundează doi ani mai târziu, situația catolicismului românesc și a Concordatului semnat între România și Vatican³³. În cele cinci părți, – cât are lucrarea –

28. Onisifor Ghibu, Un anacronism și o sfidare: Statul romano-catolic ardelean. Studiu istorico-juridic, Cluj, 1931.

29. Idem, Universitatea Daciei Superioare și problema Statului romano-catolic ardelean, Cluj, 1931.

30. George Sofronie, Tratatul de la Lateran și statutul internațional al papalității, Oradea, 1931.

31. Dumitru Stăniloae, Catolicismul de după războiu, Sibiu, 1931.

32. Lazăr Iacob, Regimul cultelor în România întregită, București, 1931.

33. Idem, Cultul catolic în România. Concordatul cu Vaticanul, Oradea, 1932.

autorul demonstrează că, problema confesională, a fost cea mai grea dintre toate problemele pe care Statul român le-a avut de soluționat după Unire. Dependența spirituală de Vatican a catolicilor confereau problemei o rezolvare aparte. Concordatul – spunea autorul – soluționează problema catolicismului din România printr-o nouă organizare ierarhică, prin încetarea drepturilor Patronatului suprem și, concomitent, prin asigurarea unei autonomii pe seama Bisericii catolice, creându-se acesteia o situație privilegiată comparativ cu cea ortodoxă. În această situație, dr. L. Iacob, susținea necesitatea ca Biserica ortodoxă, la rândul-i, să primească autonomie deplină, aceeași considerație și independență materială.

O analiză a politicii duse de Statul român în problema religioasă, întreprinde și Ioan Mateiu³⁴.

Preocuparea constantă a conducătorilor Status-ului catolic ardelean de menținere a lui în forma organizatorică existentă și după 1918, i-au determinat să publice actele și documentele ce atestă evoluția acestuia în timp³⁵.

Problema existenței Status-ului catolic ardelean, a fost adesea, subiect de dispută parlamentară. Unele intervenții, cum a fost interpelarea din Senat a dr. Laurențiu Oanea (12 februarie 1932), au văzut și lumina tiparului³⁶.

Semnarea în 1932, la Roma, a Acordului care soluționa problema Status-ului romano-catolic ardelean, a dus la nenumărate procese între instituții ale Statului român și Episcopia catolică de rit latin de Alba Iulia. Întru apărarea drepturilor sale, acesta a publicat Recursul în contra sentinței nr. 51/1932 din 4 iulie '33 a Tribunalului din Cluj³⁷. În introducere, dr. E. Gyárfás, președintele laic al Consiliului diecezan, face un istoric al Status-ului.

Acordul de la Roma, – ca și cei implicați în semnarea lui – este aspru criticat de O. Ghibu în lucrarea apărută în 1933³⁸. Prin acest act – spunea Ghibu – se încerca să se schimbe statutul juridic al Status-ului romano-catolic ardelean din uzufructuar al Bisericii catolice, în proprietar al averilor acestuia. El susține că Acordul de la Roma a fost un act de slăbiciune al guvernului

34. Ioan Mateiu, *Politica bisericească a Statului român*, Sibiu, 1931.

35. xxx, *De institutione catholica „Status romano-catholicus transylvaniensis”*. De evolutione, Cluj, 1932.

36. Laurențiu Oanea, *România și Statul romano-catolic unguresc din Transilvania*. Interpelare dezvoltată în Ședința Senatului din 12 februarie 1932 și răspunsul d-lui profesor Nicolae Iorga, București, 1932.

37. xxx, *Ștatușul catolic ardelean și Acordul de la Roma*. Recursul Episcopiei catolice de rit latin de Alba Iulia în contra Sentinței nr. 51/1932 din 4 iulie 1933 a Tribunalului Cluj, Cluj, 1933.

38. Onisifor Ghibu, *O grea moștenire hărăzită de ultimele guvernări*. Acordul încheiat de Guvernul Iorga cu ungurii iredentiști din Ardeal și menținut de Guvernul Vaida, București, 1933.

condus de Iorga, care a schimbat încadrarea acestuia dintr-unul de politică internă a Statului român, într-unul de politică externă.

Dumitru Stăniloae, într-un articol³⁹ apărut în „Revista teologică” de la începutul de an '33, face o incursiune în istoria concordatelor încheiate de Vatican de-a lungul timpului, analizându-le pe cele de după primul război mondial, în speță cel românesc.

După semnarea Tratatului de la Lateran, rolul și rostul Vaticanului ca Stat, au crescut. Acest fapt este reliefat și de Govelea Constantin în lucrarea⁴⁰ publicată în 1933 la Paris.

Tratatul de la Trianon și metodele propagandiste – inclusiv confesionale – folosite de cercurile revizioniste maghiare pentru eludarea hotărârilor de la Paris, fac obiectul cercetărilor lui George Sofronie⁴¹.

Travaliul dr-ului Aurel Vlad pentru semnarea Acordului de la Roma a fost adus la cunoștința opiniei publice printr-o lucrare⁴² apărută la Cluj, în 1934. Tratatul purtat la București și Roma, ca și analiza Acordului propriu-zis, ocupă spații largi în carte. Istoricul Status-ului, situația averilor acestuia, înainte și după Unire, sunt de asemenea prezente. Un spațiu important este afectat campaniei dusă în țară împotriva Acordului, cu referiri directe la O. Ghibu. După părerea autorului, Acordul semnat la Roma, este un succes al diplomației românești care satisface în largă măsură interesele țării.

În replică, dr. Victor Onișor, vine cu punctul său de vedere asupra problemei Status-ului. Influențat de O. Ghibu, care de altfel și prefațează cartea⁴³, V. Onișor, face la rândul-i, o incursiune în istoricul Status-ului, prezintă actele și decretele lui de constituire, de asemenea, o situație a bunurilor materiale deținute de această organizație. Concluziile sale, - parcă desprinse din cele ale prof. Ghibu - sunt de dezavurare a Acordului încheiat la Roma. Cartea de fapt, este un memoriu - protest față de Acord, cu destinație, Ministerul Instrucțiunii publice.

O lucrare⁴⁴ de mari proporții a scris Onisifor Ghibu în anul 1934. Volumul cuprinde acte și documente - le-a folosit și în Raportul înaintat Regelui Carol al II-lea - care probează, în maniera autorului, activitatea cooperantă a catolicismului unguresc și a Vaticanului pe teritoriul României Mari.

39. Dumitru Stăniloae, *Catolicismul și cultura modernă*, în „Revista teologică”, an XXIII, ianuarie-februarie 1933, nr. 1-2.

40. Constantin Govelea, *La cité du Vatican et la notion d'état*, Paris, 1933.

41. George Sofronie, *Tratatul de la Trianon și acțiunea revizionistă*, Oradea, 1933.

42. Valer Pop, *Acordul de la Roma*, Cluj, 1934.

43. Victor Onișor, *Situația juridică a Statusului romano-catolic ardelean și a forurilor administrate de el*. Memoriul prezentat Ministerului Instrucțiunii publice, Cluj, 1934.

44. Onisifor Ghibu, *Acțiunea catolicismului unguresc și a Sfântului Scaun în România întregită*. Raport înaintat M.S. Regelui Carol II 984 [-984]+c.v.p. Acte și documente, Cluj, 1934

Concordatul și Acordul semnate de România cu Vaticanul s-au bucurat și de atenția istoricografilor străini. Angelus Perugini, prof. la Institutul papal din Roma, într-o lucrare⁴⁵ vastă de analiză a concordatelor încheiate de Vatican, după câteva date istorice referitoare la cel încheiat cu România, se oprește asupra Acordului din 30 mai 1932. El îl analizează din unghiul de vedere al unei alte Convenții între cele două state și nicidecum ca pe o interpretare a art. 9 din Concordat. De aceeași părere este și canonistul - profesor Amedeo Gianinni, autorul unei lucrări⁴⁶, în două volume, asupra concordatelor.

Propaganda revizionistă maghiară, în țară și străinătate, declanșată la scurt timp după semnarea Tratatului de la Versailles, cu invocarea obsedantă a lipsei de drepturi a minorității maghiare din România - inclusiv a celor religioase - sunt pe larg analizate în cartea⁴⁷ editată în 1934 de cunoscutul publicist clujan, Aurel Gociman.

Odată cu apariția în 1935 a lucrării „Nulitatea Concordatului dintre România și Sfântul Scaun”⁴⁸, Onisifor Ghibu inaugura colecția de „Studii și documente privitoare la politica religioasă a României întregite”. Pornind de la ideea că politica religioasă a României este una de „cărpeală și spoială”, prin publicarea acestei lucrări, el spera la o redefiniere a conducătorilor țării în favoarea unei politici religioase serioase și solide. Făcând o analiză critică a Concordatului semnat de România cu Vaticanul, prof. Ghibu ajunge la concluzia - ca de altfel în majoritatea lucrărilor sale - că, în secret, Vaticanul și Ungaria acționează împreună și, în detrimentul Statului român. Lucrarea are anexate un număr de memorii - protest împotriva Concordantului.

G.T. Marcu, într-un articol⁴⁹ apărut în „Telegraful Român” din noiembrie'35 acreditează ideea că, după 1918, ungurii au făcut eforturi disperate pentru a determina Vaticanul să încheie un Concordat cu România care să servească scopurilor politice, de supremație, ale Statului maghiar. Simion Gogan este preocupat de pericolul pe care-l reprezintă Ordinele călugărești de pe teritoriul României în caz de război între România ortodoxă și Ungaria catolică. Acestea - arată el, într-o lucrare⁵⁰ publicată în 1935 - sunt legate sufletește de Ungaria prin religie, limbă și organizare.

Preocupat de Ordinele călugărești de pe teritoriul României este și Onisifor Ghibu⁵¹. În lucrarea⁵² apărută în 1936, atenția sa se concentrează pe

45. Angelus Perugini, Concordata Vigentia, Roma, 1934.

46. Amedeo Geannini, I Concordati postbelici, Milano, 1934.

47. Aurel Gociman, România și revizionismul maghiar, Cluj, 1934.

48. Onisifor Ghibu, Nulitate Concordatului dintre România și Sfântul Scaun, Cluj, 1935.

49. G. T. Marcu, Vaticanul în slujba revizionismului unguresc, în „Telegraful Român”, Sibiu, 10 noiembrie 1935.

50. Simion Gogan, Câteva cuvinte asupra ordinelor călugărești, Oradea, 1935.

51. Onisifor Ghibu, Contribuțiuni la problema personalității juridice a ordinelor călugărești catolice din România. Necesitatea reparării unei nedreptăți a Ministerului Cultelor și Artelor, Sibiu, 1936.

52. Idem, Ordinul premonstratens în România, București, 1936.

cel premonstratens. Întregul travaliu se axează pe a convinge cititorul că Ordinul premonstratens este în slujba Ungariei revizioniste.

O carte⁵³, care se vrea de mari pretenții, a tipărit M. Theodorian-Carada în 1936. În opoziție cu ideile exprimate de O. Ghibu – pe care îl invocă des – M. Theodorian-Carada, este un vajnic susținător al necesității unor relații cât mai strânse cu Vaticanul. În cele cinci capitole ale cărții, în care tratează pe larg Concordatul și Acordul, el critică vehement pe opozanții celor două convenții, arătând cât de veche, și totodată constantă, a fost dorința Vaticanului de a încheia un Concordat cu Statul român.

O problemă specifică catolicismului ardelean, Patronatul suprem, a făcut obiect de cercetare și din partea prof. Lazăr Iacob. Lucrarea⁵⁴ sa, din 1938, abordează juridic această problemă mult mediatizată în epocă. Dreptul de Patronat suprem – în accepțiunea autorului – nu a fost unul al regiilor maghiari, ci al Coroanei maghiare. Ca atare, în baza suveranității de Stat, Regele României are dreptul să exercite Patronatul suprem întocmai ca regii Ungariei. În această lucrare Lazăr Iacob ridică problema denunțării Concordatului și reglementarea situației cultului catolic, printr-o lege organică sau prin încheierea unui nou Concordat.

Revistele catolice – susține O. Ghibu în volumul „Pe marginea unei reviste catolice din Transilvania”⁵⁵ – sunt un alt mijloc de propagare a intereselor maghiarilor din România. Atenția presei catolice – afirmă el – este îndreptată exclusiv spre chestiunile ungurești din Transilvania și Ungaria, spre penetrația maghiarismului în Vechiul Regat, spre obținerea sprijinului pe seama ungarilor din partea catolicismului universal și spre dirijarea Sfântului Scaun scopurilor lui, cu orice mijloace.

Ideea că politica religioasă a României Mari a fost rău organizată, fiind marcată de încheierea a două acte diplomatice (Concordatul – 1927, Acordul de la Roma – 1932), net defavorabile Statului și poporului român, este reluată de O. Ghibu și în lucrarea „La o răscruce a vieții mele”⁵⁶. Însă, cel ce a fost și mai periculos pentru securitatea României și liniștea spirituală a celorlalte confesiuni – spune el – a fost iredentismul maghiar, care acționa sub masca Bisericii catolice din România Mare.

În anul 1939, problema Acordului de la Roma este readusă în atenția opiniei publice printr-o nouă lucrare⁵⁷. Autorul, George Sofronie, abordează

53. Theodorian M. Carada, Acțiunea Sfântului Scaun în România. De acum și de întotdeauna, București, 1936.

54. Lazăr Iacob, Natura juridică a Patronatului suprem și drepturile suverane ale Statului român, Cluj, 1938.

55. Onisifor Ghibu, Pe marginea unei reviste „catolice” din Transilvania, Cluj, 1938.

56. Idem, La o răscruce a vieții mele, Cluj, 1938.

57. George Sofronie, Natura juridică a Acordului de la Roma (din 30 maiu 1932). (Un capitol din relațiile diplomatice dintre România și Vatican), Cluj, 1939.

Acordul prin prisma juristului. O altă convenție semnată între Vatican și România, și nicidecum o interpretare a art. 9 a Concordatului – este verdictul specialistului.

Neobositul O. Ghițu publica în 1940 o carte⁵⁸, apreciabilă ca dimensiuni, despre Ordinele călugărești de pe teritoriul României.

Folosind documente confiscate de autorități din arhivele acestora, profesorul demonstrează că activitatea Ordinilor premonstratens și minorit din Transilvania sunt în slujba intereselor Statului maghiar și împotriva celui românesc. Concluzia lui, – cea din totdeauna – necesitatea unei noi orientări din partea Statului în politica religioasă.

Personalitate de mare anvergură a Bisericii ortodoxe, Mitropolitul Nicolae Bălan, a fost omagiat în 1940, la cei Douăzeci de ani de păstorie a Mitropoliei Ardealului. Cu această ocazie a fost publicat un volum⁵⁹, cuprinzând studii și articole pe marginea vieții și activității depuse de Mitropolit, dar și lucrări ce făceau referire la instituții catolice de pe cuprinsul României. Spre exemplificare, studiul semnat de dr. Lazăr Iacob „Situția de drept a ordurilor și congregațiilor religioase în România”.

În anul 1941 mai apare o lucrare⁶⁰ cu caracter general asupra Vaticanului, de data acesta, semnată de George Cumpănescu.

O abordare mai aparte a problemei Concordatului Statului român cu Vaticanul este cea realizată în 1942 de Ștefan Moldovan⁶¹. În prima parte a lucrării, el tratează Concordatul în dreptul internațional, iar în partea a doua, pe cel semnat de România cu Vaticanul. Părerea sa este că Concordatul românesc – prezentat ca o operă de pacificare a spiritelor – nu și-a atins scopul. El se prezintă nu ca o pacificare, ci mai mult ca o mulțumire a unei părți dintre cetățenii români în detrimentul altora. După petrectări de șapte ani – spune autorul – s-a ajuns la un Concordat și o Lege a Cultelor defectuoasă și care, sunt departe de a fi opere legislative și diplomatice. Cât privește Acordul, îl tratează și el, ca pe o altă convenție internațională.

În același an, revista ieșeană „Lumina creștinului”⁶² în numărul din mai, abordează relațiile dintre Vatican și români de-a lungul timpului.

Instaurarea în România a regimului comunist de tip sovietic, a avut drept consecințe – printre altele –, și ruperea relațiilor diplomatice dintre România și

58. Onisifor Ghițu, *Politica religioasă și minoritară a României. Fapte și documente cari impun o nouă orientare*, Cluj, 1940.

59. xxx, *Omagiul Înalt Prea Sfinției Sale dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului. La douăzeci de ani de Arhipăstorie*, Sibiu, 1940, p. 456-466.

60. George Cumpănescu, *Aspecte juridice, politice și sociale ale papalității*, București, 1941.

61. Ștefan Moldovan, *Concordatul în dreptul internațional și Concordatul Statului român cu Vaticanul*, Sibiu, 1941.

62. xxx, *Papii și românii*, în „Lumina creștinismului”, Iași, an XXVIII, mai, 1942, p. 97-99.

Vatican, precum și înglobarea forțată a Bisericii românești greco-catolice, celei ortodoxe. Barierele ideologice ale noului regim instaurat în România se vor repercuta și asupra istoriografiei românești.

Solemnitatea din 21 octombrie 1948 de la Alba Iulia a „unirii” celor două Biserici este reflectată de lucrarea⁶³ lui D.V. Sădeanu. În numărul consacrat acestui eveniment, revista „Biserica ortodoxă română”⁶⁴ publica articole semnate de Nicolae Popescu („Întoarcerea acasă”), Ștefan Lușșă („Biserica ardeleană și Unirea în anii 1697-1701”), Milan Șesan („Falsul în sprijinirea primatului papal”). Totodată, este tradus din limba rusă, studiul lui Avro Manhattan⁶⁵, o incursiune în istoria Vaticanului, de analiză critică a politicii duse de acesta între cele două războaie mondiale.

Prin lucrarea⁶⁶ apărută la Paris în 1951, Henry Marc-Bonnet îmbogățește istoriografia printr-un studiu asupra istoriei Vaticanului de data aceasta acoperind intervalul 1878-1950.

O istorie a „Bisericii române unite”⁶⁷ este realizată de către un colectiv de specialiști în 1952, la Madrid.

Asupra politicii duse de Vatican între cele două războaie mondiale se apleacă și Antony Rhodes, realizând o lucrare⁶⁸ monumentală și erudită, în același timp.

Ținem să menționăm că, în istoriografia României comuniste a anilor '70 și a celor următori, până la schimbarea de regim din 1989 au apărut studii⁶⁹ – nu multe – de istorie a Bisericii universale critice la adresa activității depuse de Vatican, de traduceri⁷⁰ din literatura de specialitate străină, de asemenea, defavorabile Vaticanului, precum și lucrări de istorie a Bisericii ortodoxe. În studii⁷¹ afectate Bisericii naționale, apar mențiuni privind legăturile românilor cu Vaticanul de-a lungul timpului, de asemenea este amintit și Concordatul încheiat de România cu Scaunul papal (1927). E adevărat că ele nu fac obiectul

63. D. V. Sădeanu, 21 octombrie 1948. Ziua reîntregirii Bisericii românești din Ardeal. Adunarea bisericească de la Alba Iulia. Clerul și poporul greco-catolic din Transilvania au revenit în sânul Bisericii ortodoxe române, București, 1948.

64. „Biserica ortodoxă română”, București, an LXVI, nr. 9-10, sept.-oct., 1948, p. 405-507.

65. Avro Manhattan, Vaticanul, București, 1949.

66. Marc Henry-Bonnet, La papalitate contemporane (1878-1950), Paris, 1951.

67. XXX, Biserica română unită, Madrid, 1952.

68. Anthony Rhodes, The Vatican in the age of the dictators, Toronto, 1973.

69. XXX, Istoria Bisericii universale. Manual pentru institutele teologice ale Bisericii ortodoxe Române, vol. I, București, 1975.

70. Victor Kernbach, Biserica în involuție, București, 1984.

71. Mircea Păcurariu, Istoria Bisericii ortodoxe române, Sibiu, 1984.

Idem, Istoria Bisericii ortodoxe române, vol. I-II, București, 1980-1984.

Idem, Politica Statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918, Sibiu, 1986.

unor studii aparte, nu apar niciodată în prim plan și sunt prezentate, invariabil, ca defavorabile românilor și României.

În anul 1980, Gheorghe Gheorghe, în volumul⁷² dedicat tratatelor internaționale de Statul român în perioada 1921-1939, prezintă - parțial - și pe cel semnat în 1927 cu Vaticanul.

Sub semnătura lui Ion Dumitriu-Snagov - cel care va îmbogăți după anii '90 istoriografia românească cu valoroase studii pe marginea relațiilor diplomatice româno-vaticane - apar, la Roma, articole⁷³, lucrări⁷⁴ de o certă valoare pentru istoria poporului român. În țară, publică, în 1987, în „Revista arhivelor”, un studiu⁷⁵ asupra istoriei strategiei deznaționalizării românilor, cu referiri la Vatican și episcopia de Hajdudorogh.

În anul 1985 se reeditează lucrarea⁷⁶ lui Nicolae Iorga „Istoria poporului român”. Lucrare exhaustivă, de analiză a evoluției poporului român, în partea a opta, intitulată „Starea poporului român la 1990”, face referiri la organizarea Bisericilor din Transilvania, inclusiv a celei unite și catolice.

Informații privind conducătorii Status-ului romano-catolic ardelean și Ordinele călugărești găsim și în volumul II, partea a doua, a amplei lucrări „România după Marea Unire”⁷⁷, apărută în 1988, sub semnătura lui M. Mușat și I. Ardeleanu. Datele apar conexe politicii filo-ungare a Partidului Maghiar din România.

„Istoria românilor din Ardeal și Ungaria”⁷⁸ a lui N. Iorga, a fost reeditată în 1989. În capitolul XIX, intitulat „Până la programul din 1881” precum și în „Postfață”, tratează eforturile depuse de Statul ungar pentru încorporarea Bisericii unite celei catolice din Ungaria.

Revoluția din decembrie 1989 a dus la instaurarea unui regim democratic în România. Biserica greco-catolică a fost recunoscută oficial iar relațiile diplomatice dintre România și Vatican, reluate. După aproape cincizeci de ani

⁷². Gheorghe Gheorghe, *Tratatele internaționale ale României*, București, 1980.

⁷³. Ion Dumitriu-Snagov, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne. 1850-1866*, în „Miscellanea Historiae Pontificiae”, Roma, 1982, p. 48.

Idem, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne. 1866-1887*, în „Miscellanea...”, Roma, 1984, p. 48.

Idem, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne. 1866-1914*, în „Miscellanea...”, Roma, 1989, p. 57.

⁷⁴. Idem, *La Roumanie nella diplomazia Vaticana. 1939-1944*, Roma, 1987.

⁷⁵. Idem, *Pagini noi din istoria strategiei deznaționalizării românilor*, în „Revista arhivelor”, București, LXIV, vol. XLIX, nr. 3, p. 258-285.

⁷⁶. Nicolae Iorga, *Istoria poporului român*, București, 1985, p. 696-729.

⁷⁷. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire, 1933-1940*, vol. II, partea a II-a, București, 1988, p. 356-368.

⁷⁸. Nicolae Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, 1989, p. 486-501; 514-526.

de bariere ideologice, istoriografia românească, a cunoscut o adevărată efervescentă, istoricii concurând în a rescrie o istorie a României cât mai obiectivă. Relațiile românilor și ale României cu Vaticanul au revenit - pentru mulți - ca o temă predilectă. Au fost readuse în actualitate, raporturile dintre greco-catolici și ortodocși în cadrul României Mari⁷⁹.

Au fost editate și în România cursurile ținute de Nae Ionescu între anii 1926-1935, studenților bucureșteni⁸⁰. Câteva din ele: „Concordatul”, „Noi și catolicismul”, „Sorții de izbândă ai noiei ofensive catolice”, reflectă punctul de vedere al filozofului față de relațiile României cu Vaticanul.

În lucrarea memorialistică „Oameni între oameni”⁸¹ - apărută postum - în capitolul „Nicolae Titulescu”, Onisifor Ghibu, reia problema Status-ului romano-catolic ardelean, reamintind cititorilor efortul pe care l-a depus - inclusiv în scris - pentru ca Acordul de la Roma (1932) să nu fie semnat. Cu toate că a trecut un număr apreciabil de ani, părerile lui au rămas aceleași. El susține că eliminarea sa din Universitate și din viața publică după instaurarea guvernului de la 6 martie 1945, se datorează confruntării cu revizionismul dintre cele două războaie⁸².

Prin apariția variantei în limba română a prof. Ion Dumitriu-Snagov „România în diplomația Vaticanului. 1939-1944”⁸³ se depășește aria de abordare a relațiilor diplomatice dintre România și Vatican, de la Convențiile semnate între cele două state, la cea de analiză a perioadei 1939-1944. După mai mulți ani de cercetări în Arhivele Vaticanului, profesorul Snagov prezintă relațiile diplomatice dintre cele două state, ca pe unele de continuitate în timp, ca expresie, totodată, a evenimentelor ce au marcat Europa, în și între, cele două războaie mondiale.

Culegerea de articole⁸⁴, apărută în 1939, axată pe combaterea revizionismului maghiar - preocupare constantă a lui Nicolae Iorga între anii 1918-1940 -, a fost reeditată în 1991.

Editarea⁸⁵ în 1991 a memoriilor fostului ministru de Externe, Mihai Manoilescu, ne introduc în atmosfera tragică a României din vara lui 1940. Izolată internațional și amenințată cu rapturi teritoriale de țările vecine, România făcea eforturi diplomatice disperate pentru menținerea integrității ei teritoriale. Apelul la sprijinul diplomatic al Vaticanului reiese și din această carte.

79. Liviu Botezan, Greco-catolicii și raporturile lor cu ortodocșii în cadrul României Mari (1918-1948), în „Tribuna”, Cluj, nr. 50, 13 decembrie 1990, p. 1-7.

80. Nae Ionescu, Roza vânturilor, București, 1990, p. 51-54; 198-202; 206-210.

81. Onisifor Ghibu, Oameni între oameni, București, p. 310-340.

82. Idem, Ziar de lagăr. Caracal, 1945, București, 1991.

83. Ioan Dumitru-Snagov, România în diplomația Vaticanului. 1939-1944, București, 1991.

84. Nicolae Iorga, În luptă cu absurdul revizionism maghiar, București, 1991.

85. Mihai Manoilescu, Memorii iulie-august 1940. Dictatul de la Viena, București, 1991.

Prigoana instituită de Ungaria hortystă asupra Bisericii românești și a slujitorilor săi, după intrarea în vigoare a Dictatului de la Viena, se regăsește și în cartea⁸⁶ americanului Milton G. Lehrer.

Susținută, în septembrie 1956, ca teză de licență în teologie, studiul⁸⁷ comparat al confesiunilor creștine, realizat de Dan Zamfirescu, vedea lumina tiparului de abia în 1992. Obiectivul urmărit era acela de a găsi puncte comune între ortodoxie și romano-catolicism în vederea realizării unității creștine.

Ion Rămureanu, Milan Seșan, Teodor Bodogaie sunt autorii unei valoroase istorii⁸⁸ - în două volume - a Bisericii universale.

Desemnarea de către Alexandru Averescu a ortodocsului Vasile Goldiș cu tratativele pentru încheierea unui Concordat între România și Vatican a prilejuit o corespondență⁸⁹ animată între generalul Averescu - pe atunci prim-ministru - și politicianul Octavian Goga.

Istoria creștinismului nu poate fi înțeleasă în mod corect fără o cunoaștere a situației politice, economice și sociale, intelectuale și artistice din fiecare epocă a istoriei - este de părere Earle E. Cairns, autorul „Creștinismului de-a lungul secolelor”⁹⁰. El tratează problemele, atent la impactul pe care l-a avut creștinismul asupra diferitelor epoci istorice dar și la modul în care epocile istorice și-au lăsat amprenta asupra creștinismului. În capitolul „Biserica și societatea în tensiuni după 1914” prezintă poziția Vaticanului față de ideologiile dominante din Europa celor două războaie mondiale.

Publicarea în 1993 a memoriilor⁹¹ diplomatului Raoul Bossy - ambasadorul României la Roma, mulți ani -, ne introduce în atmosfera Italiei mussoliniene dar și în aceea a Ambasadei României de pe lângă Vatican.

Problematica Concordatului revine în istoriografia românească, în 1993, prin publicarea volumului⁹² sibianului, profesor-canonic, Ioan N. Floca. Lucrarea, structurată în trei părți („Despre Concordat în general”, „Concordatul cu România”, „Denunțarea Concordatului cu România”), transpunere fidelă a ideilor lui Onisifor Ghibu - pe care îl și citează des -, readuce în actualitate ideea că

86. Milton G. Lehrer, Ardealul pământ românesc, Cluj-Napoca, 1991, p. 474-502.

87. Dan Zamfirescu, Ortodoxie și romano-catolicism în specificul coexistenței lor istorice, București, 1992.

88. Ion Rămureanu, Milan Seșan, Teodor Bodogaie, Istoria Bisericii Universale, vol. I-II, București, 1992.

89. XXX, Corespondență Octavian Goga - Mareșalul Averescu, în „Cotidianul”, București, 18 decembrie 1992, p. 7.

90. Earle E. Cairns, Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine, Chișinău, 1992, p. 7; 426-434.

91. Raoul Bossy, Amintiri din viața diplomatică, vol. I-II, București, 1993.

92. Ioan N. Floca, Din istoria dreptului românesc. III. Concordatul, act diplomatic în slujba acțiunii catolice, Sibiu, 1993.

prin Concordat s-au creat condiții Vaticanului de a se amesteca în treburile interne ale României, aservind-o totodată intereselor sale. Aceleași idei le găsim și la Grigore Nedei, autorul lucrării „Imperialismul catolic. O nouă ofensivă anti-românească”⁹³.

Valeriu Anania, în cartea sa „Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică”⁹⁴, tratează Concordatul, Status-ul și activitatea școlilor catolice, precum și a Ordinilor călugărești, ca efecte transilvane ale Tratatului de la Trianon. Câtă vreme Ardealul a stat sub stăpânirea Austriei imperiale, iar Principatele române continuau să reprezinte o țară fără însemnătate deosebită, atât Pontiful de la Roma, cât și Suveranul de la Viena puteau să-și exercite influența în mod direct, prin măsuri administrative interne. De îndată însă ce România capătă drepturi asupra Adrealului și se declară Stat suveran, Vaticanul adoptă modalitatea diplomatică cea mai indicată să răspundă noilor stări de fapt și să asigure acțiunilor catolice maximum de eficacitate - spune autorul. Date despre contactele Comitetului Național român de la Paris cu Vaticanul și despre conținutul corespondenței purtate de Dimitrie Ghica, Dimitrie Radu, etc. cu Scaunul papal, în preajma și în timpul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, găsim în lucrarea lui I. Dimitriu-Snagov „România și Vaticanul. Relații diplomatice 1918”⁹⁵.

O abordare a Bisericii românești din perspectiva celei universale, realizează I. M. Bota în 1994, structurând lucrarea⁹⁶ astfel: „Biserica românească din Vechiul Regat între anii 1866-1918”, „Biserica și înfăptuirea României Mari”, „Din istoria Bisericii catolice (latine) din România”, „Biserica românească între anii 1918-1940”, „Biserica românească în anii 1940-1944”, „Biserica catolică în perioada 1929-1989”.

Activitatea editorială⁹⁷ a profesorului-canonice Mircea Păcurariu de la Sibiu continuă și în această perioadă, în aceeași manieră a anilor '80: greco-catolicii și catolicii sunt prezenți în lucrările sale dar, acțiunile lor sunt subordonate catolicismului universal, în primul rând și, mai apoi, celui românesc.

Personalitate de seamă a vieții publice românești interbelice, Onisifor Ghibu a fost comemorat în 1995 la Chișinău. Neobosița sa muncă pe țărâmul

93. Grigore Nedei, *Imperialismul catolic. O nouă ofensivă anti-românească*, București, 1993.

94. Valeriu Anania, *Pro memoria. Acțiunea catolicismului în România interbelică*, București, 1992, p. 108-109.

95. Ioan Dumitriu-Snagov, *România și Vaticanul. Relații diplomatice. 1918*, București, 1993.

96. Ioan M. Bota, *Istoria Bisericii universale și a Bisericii românești*, Cluj-Napoca, 1994.

97. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii române*, vol. II. București, 1994.

Idem, *Biserica și neamul în istoria noastră*, în: *Unirea din 1918 - împlinire și speranțe*, Sibiu, 1994.

vieții religioase a românilor a făcut obiectul comunicării⁹⁸ cercetătoarei Nina Negru.

În articolul „1921: Vaticanul recunoaște unirea Basarabiei cu România”⁹⁹, Elisabeta Petreanu atinge două probleme: Decretul - papal din 2 august 1921 de organizare administrativ ecleziastică a Basarabiei și pledoaria Arhiepiscopului și Mitropolit romano-catolic de București, pe marginea criticilor aduse Vaticanului cum că acesta nu ar fi recunoscut alipirea Basarabiei la România.

Relațiile Stat - Biserică sunt analizate de I. Dumitriu-Snagov în lucrarea¹⁰⁰ cu același nume apărut în 1996. Pe problema abordată de noi sunt doar capitolele: „Debalcanizarea culturii române și integrarea europeană centro-occidentală, 1880-1914”, „România și Vaticanul în relații diplomatice, 1918”.

O lucrare¹⁰¹ de o importanță deosebită este cea apărută în 1996 sub semnătura profesorului I. Dumitriu-Snagov „Monumenta Romaniae Vaticana”¹⁰². Meritul acestei lucrări este acela că pune cititorul în contact cu Bula „Ecclesiam Christi ex omni lingua” (1853), Breva „Praecipuum munus” (1883) dar și cu corespondența purtată de Cancelariile Vaticanului și ale Regatului României, prin care Scaunul papal a recunoscut independența României (1878), înălțarea Principelui Carol la demnitatea de Rege al României (1881) precum și contactele pentru semnarea unui Concordat, etc.

În „Pagini de jurnal”¹⁰³, apărută postum în 1996, Onifor Ghibu, trecând în revistă preocupările din activitatea depusă în anii 1935-1963, își amintește că în vara lui 1835, preocuparea sa de căpătăi au fost Ordinele călugărești. În această lucrare-jurnal el susține încă, că aceste Ordine nu erau proprietare ci doar uzufructare ale imobilelor pe care le administrau și deci, după Tratatul de la Trianon, proprietățile, trebuiau să revină Statului român.

Din nr. 1/97 a „Culturii creștine”¹⁰⁴, grație Mons. Panfil Carnațiu, venim în contact cu personalitatea celui care a fost Papa Pius al XII-lea (1876-1958). În calitatea de Cardinal sub numele de Eugenio Pacelli, a fost un vajnic sprijinitor al politicii de concordate dusă de Papa Pius al XI-lea (1922-1939).

Anton Moisin în „Istoria Transilvaniei” publică Constituția Apostolică „Romani Ponticifs” (1938) în care Papa reafirmă originea latină a poporului

98. Nina Negru, Opiniile lui Onisifor Ghibu în problemele vieții religioase a românilor. Comunicare ținută cu ocazia „Zilei Onisifor Ghibu”, Ediția a III-a, Chișinău, 1993.

99. Elisabeta Petreanu, 1921: Vaticanul recunoaște Unirea Basarabiei cu România, în „Magazin istoric”, Serie nouă, an XXVIII, nr. 3 (324), martie, București, 1994, p. 12-16.

100. Ion Dumitriu-Snagov, Relațiile Stat - Biserică, București, 1996, p. 147-168.

101. Idem, Monumenta Romaniae Vaticana, București, 1996.

102. Onisifor Ghibu, Pagini de jurnal (1935-1963), București, 1996.

103. Panfil Carnațiu, Papa Pius al XII-lea (1876-1958), în „Cultura creștină”, Serie nouă, Cluj, an III, nr. 1, 1997.

104. Anton Moisin, Istoria Transilvaniei, vol. I, Sibiu, 1997, p. 499-500.

român, singurul care are „certificat de naștere” și de continuitate asupra teritoriului său strămoșesc. Autorul volumului apreciază Concordatul ca pe un act de sporire a prestigiului României în Europa și de consolidare a independenței sale. Sprijinul material al Vaticanului pentru ridicarea de așezăminte de cult pe teritoriul României, este de asemenea menționat.

Lucrarea de o reală valoare documentară a prof. I. Dumitriu-Snagov, apărută în 1996, i-a sugerat Ioanei Popa articolul „Monumenta Roumaniae Vaticana. Pledoarie pentru rolul Bisericii în cultura și istoria României”¹⁰⁵.

Pe baza Memoriului semnat la 22 iulie 1969 - aflat la Arhivele Statului București, Fond Onisifor Ghibu - în care O. Ghibu își exprima insatisfacția față de politica eronată a guvernelor României Mari în probleme de natură religioasă, - mai exact față de Vatican - realizează tânărul Valentin Drăgan de la Universitatea „Ovidiu” Constanța, o interesantă lucrare¹⁰⁶.

Importanța relațiilor diplomatice ale României cu Vaticanul (1920-1940) - acest segment din relațiile diplomatice ale României interbelice -, ne-au îndemnat să cercetăm, în ultimii ani, fonduri arhivistice, presa și bibliografia aferentă. Rezultatul acestor preocupări s-a finalizat prin elaborarea unor studii¹⁰⁷ publicate în reviste de specialitate.

105. Ioana Popa, Monumenta Roumaniae Vaticana, Pledoarie pentru rolul Bisericii în cultura și istoria României, în „Viața creștină”, Cluj-Napoca, VIII, nr. 1 (167), ianuarie 1997.

106. Valentin Drăgan, Din politica religioasă a României Mari: Memoriul lui Onisifor Ghibu despre politica României față de Vatican după 1918, în „Buletinul cercurilor științifice studențești”, Alba Iulia, 1997.

107. Adela Herban, Relațiile României cu Vaticanul în deceniul 3. Tratatul pentru Concordat, în „Studia Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca”, Historia, XXVII, 1-2, 1992, p. 159-187.

Idem, Aspecte ale relațiilor diplomatice româno-italiene în dec. III al sec. XX, în „Sargetia”, XXI-XXIV, Deva, 1988-1991, p. 523-532.

Idem, Acordul de la Roma, în „Sargetia”, XXV, Deva, 1992-1994, p. 803-823.

Idem, Poziția Dr-lui Aurel Vlad, ministrul Cultelor și Artelor, în problema ratificării Convenției internaționale dintre Statul român și Vatican (1929), în „Restituiri”, III, Deva, 1995, p. 281-288.

Idem, Recunoașterea Marii Uniri de către Vatican, în „Sargetia”, XXVI/2, Deva, 1995-1996, p. 431-437.

Idem, Receptarea politicii externe românești în cercurile Vaticanului (1933-1940), XXVI/2, Deva, 1995-1996, p. 515-521.

**CONSIDÉRATIONS HISTORIGRAPHIQUES SUR LES RELATIONS
DIPLOMATIQUES DE LA ROUMANIE AVEC LE VATICAN (1920-1940)**

Résumé

Le sujet „Les relations diplomatiques entre la Roumanie et le Vatican pendant la période 1920-1940" n'a pas été intégralement abordé dans l'historiographie roumaine. Par contre en marge des deux Conventions signées: Le Concordat (1927) et l'Accord de Rome (1932) ont paru dans l'historiographie roumaine de l'entre – deux guerres tont me série d'ouvrages.

Les études signées par des roumains ou des hongrois, clercs ou laïcs, de la disposition de l'Etat roumain ou des organisations catholiques du territoire de la Roumanie, commandés ou non, représentent une contribution importante a la réalisation d'une étude objective et pertinente visant certains aspects des relations diplomatiques de la Roumaine avec la Vatican. '

L'instauration en Roumanie du régime communiste de type soviétique a eu pour conséquence – parmi d'autres l'interruption des relations diplomatiques entre la Roumanie et le Vatican ainsi que l'inclusion forcée de l'Eglise catholique de rite greque dans celle orthodoxe. Les barrières idéologiques de nouveau régime instauré en Roumanie vont se repercuter également sur l'historiographie.

Les événements de décembre 1989 ont ramené le régime démocratique en Roumanie les relations diplomatiques avec le Vatican ont été reprises et l'Eglise catholique de rit greque reconnue officiellement. Les barrières idéologiques une fois écartées l'historiographie roumaine a connu une véritable effervescence, les historiens étant en concurrence pour réécrire une histoire aussi objective que possible. La recherche des relations des roumains et de la Roumanie avec le Vatican sont devenues – par beaucoup – un thème préféré.